

LOGISTIKADA ZAHIRALARNI BOSHQARISH

Xolov Kamronbek Djoxon o'g'li

Samarqand Davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali o'quvchisi

E-mail: kholovkamron@gmail.com

Annotatsiya: *Logistika sohasi bugungi kunda global iqtisodiyotning asosiy qismi sifatida hisobga olinadi. Katta korxonalaridan kichik tadbirkorliklarga qadar, bir nechta tadbirkorliklar, mahsulotlarini iste'molchiga yetkazib berish uchun logistik xizmatlarga muhtoj bo'lishadi. Ushbu jarayonning muvaffaqiyatli boshqarilishi, mijozlarning qoniqtirilishini oshirish va bir tomondan tadbirkorliklarning raqobat imkoniyatini ta'minlash imkonini beradi. Logistik operatsiyalarning samarador usulda boshqarilishi, yetkazib berish va o'tish vaqtini optimallashtirish, mahsulotlar va xizmatlarni to'g'ridan-to'g'ri mijozlarga yetkazib berish va tadbirkorliklarda tizimli ish yuritishga imkon beradi.*

Kalit so'zlar: *Moddiy zahira, foyda, xomashyo, materiallar.*

Moddiy zaxiralar — bu ishlab chiqarish jarayoniga yoki shaxsiy iste'molga kirishini kutayotgan xomashyo, materiallar, yig'uvchi qismlar, tayyor mahsulot va boshqa moddiy qiymatlardir. Korxonada zaxiralarning asosiy qismini moddiy oqimning texnologik qayta ishlanishining har xil bosqichlarida uning tarkibiga kirib keladigan ishlab chiqarish predmetlaridan tashkil topadi.

Xomashyo materiallarini yetkazib berish, ko'p hollarda davriy ravishda amalga oshiriladi, ularning iste'moli, asosan, uzluksiz bo'ladi va kelib tushish vaqti bilan mos kelmaydi. Har bir korxonaning uzluksiz ishlashini ta'minlash maqsadida xomashyo, materiallar, yarimtayyor mahsulotlar, yoqilg'i va boshqa resurslarning ma'lum turdagi zaxiralari tashkil etiladi. Zaxiralarni tashkil etishga olib keladigan ba'zi bir boshqa sabablar ham mavjud. Bular — narxlarning mavsumiy o'zgarishi; yetkazib berishlarning qabul qilingan grafigining buzilishi: talabning o'zgarishi va boshqalar.

Xomashyoning mahsulotga aylanishi yolida va mahsulotning oxirgi itse'molchigacha bo'lgan harakatida zaxiralarning ikkita asosiy turi tashkil etiladi: ishlab chiqarish va mahsulot zaxiralari.

Ishlab chiqarish zaxiralari iste'molchi-tashkilotlarda shakllantiriladi va ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlashga mo'ljallangan.

Mahsulot zaxiralari ishlab chiqaruvchi korxonalarda tayyor mahsulot zaxiralari bilan hamda mahsulotni yetkazib beruvchidan iste'molchiga qaratilgan harakatidagi zaxiralardan, ya'ni ulgurji va chakana savdo korxonalarida, tayyorlov tashkilotlarida va yo'ldagi zaxiralardan iborat.

Moddiy oqimlarni boshqarish konsepsiyasining amaliyotda qo'llanilishi zaxiralar yig'indisini optimallashtirish bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq. Zaxiralarni

optimallashtirishning mezonini bo'lib buyurtmalarni bajarishga va materiallarni saqlashga ketadigan umumiy xarajatlar hisoblanadi. Materiallarni xarid qilish va saqlash tizimida xarajatlar quyidagi guruhlariga ajratiladi:

- buyurtmani bajarishga ketadigan xarajatlar;
- xarid narxi bilan belgilanadigan xarajatlar;
- zaxiralarni saqlash (ombor)ga ketadigan xarajatlar;
- «yetishmovchilik» natijasidagi yo'qotishlar.

Zaxiralarni boshqarishning bir nechta strategiyalari mavjud. Bu strategiyalar maxsus xizmatlar ishchilariga. oddiy hisoblarni o'tkazish asosida zaxiralarni boshqarishda korxonaning siyosatini aniqlash imkonini beradi.

Eng katta ehtiyotkorlik strategiyasi. Bu strategiya, asosan, zarur zaxira miqdori bir kun ichida zaxiralarning maksimal iste'molini yetkazib berishning eng katta davomiyligiga ega bo'lgan davriga vig'indisi sifatida aniqlanadi. Natijada keyingi buyurtma berilish vaqtiga to'la miqdorda ishlatilib tugatilmaydigan zaxiralar vujudga keladi.

Qo'shimcha zaxira strategiyasi. Bu holda iste'molchilarning kafolati moddiy resurslarning qo'shimcha zaxiralarini tashkil etish hisobiga ta'minlanadi.

Logistik funksiyalarni amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlar hamma turdagi omborlardan moddiy resurslarni xarid qilishda, ombor operatsiyalarini bajarishda, transport va yuklash tushirish ishlarini bajarish jarayonida va hokazolarda vujudga keladi.

Korxonada moddiy oqimlarni tashkil etishda vujudga keladigan xarajatlar guruhiga quyidagi funksiyalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar kiradi:

- turli xil maqsadlarga yo'naltirilgan zavod omborlarini ishlatish;
- zaxiralarni shakllantirish va saqlash;
- ichki tashish ishlarini tashkil etish;
- jo'natilgan tovarlarni tanlash va ularni qadoqlash;
- hujjatlarni tayyorlash.

Tovar harakati shakllari va sxemalarini tanlashda xarajatlarning optimal kombinatsiyasi aniqlanadi, bunda xarajatlarning asosiy tashkil etuvchilaridan biri (transport xarajatlar) nisbatan yuqori darajada bo'lgan taqdirda ham ularning umumiy miqdori eng kichik darajada bo'lishi kerak.

Masalan, havo yo'llari orqali yuk tashish boshqa turdagi transport vositalarida yuk tashishga qaraganda qimmatroq bo'lsa ham, ular tovar harakatiga ketadigan xarajatlarni kamaytiradi va yukni tezroq yetkazib berish imkonini beradi.

Optimallashtirishning konkret masalalarini hal qilishda aniq maqsadlar qo'yiladi — foydani maksimallashtirish; logistik xarajatlarni minimallashtirish; xizmat ko'rsatish darajasini oshirish; yetkazib berish muddatlarini ta'minlash va hokazo.

Transport turini tanlashda ishlab chiqaruvchidan iste'molchigacha yuklarni tashishning ratsional radiusini aniqlash usuli qo'llaniladi. Bu holatda transportning muqobil turlari uchun (masalan temir yo'l va avtomobil) yukni yetkazib berishga ketadigan xarajatlar

aniqlanadi, ular yuk turiga, tashishning faoliyati va chizmasiga, yuk miqdoriga va transport tariflariga bog'liq.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 12.04.2019 yildagi 305-son.
2. I.N. Bozorov, A.A. Omonov, Sh.K. Daliyev, "Transport logistikasi", oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma, 2021-yil, Samarqand: SamDU nashri, 212 bet.
3. D.M. Umarova, M.A. Bo'ronova, "Logistika", o'quv-qo'llanma, 2016-yil, Cho'lpon nomidagi nashriyat-matbaa ijodiy uyi, 252 bet.